

บทเรียนจากความล้มเหลวในการจัดการแบบมีส่วนร่วม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในเขตพื้นที่อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี

A Lesson-learnt from the Failure of Co-Management for Sustainable Development in Panthong District, Chonburi Province

ดร.ชนวัฒน์ พิมลจินดา*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชนกลุ่มเป้าหมายขององค์กรพัฒนาเอกชนแห่งหนึ่ง เพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ใน 3 ตำบล ของอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรีบนพื้นฐานแนวคิดการจัดการร่วมกัน (Co-management) ควบคู่กับการวิเคราะห์ตามองค์ประกอบของทฤษฎีระบบ (System Model) โดยใช้วิธีการศึกษาแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ และการวิจัยเชิงปริมาณ โดยการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม จำนวน 126 ชุด จากประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชน ใน 3 ตำบล ผลการวิจัย พบว่า มีปัจจัยสำคัญ 3 ประการที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม คือ (1) สภาพพื้นที่และการตั้งบ้านเรือนที่อยู่กระจายตัวห่างกัน ทำให้เกิดปัญหาในการติดต่อสื่อสารและการเดินทางเพื่อเข้าร่วมทำกิจกรรมที่องค์กรพัฒนาเอกชนจัดขึ้น (2) การตั้งบ้านเรือนที่อยู่กระจายตัวห่างกันและอยู่ในสภาพพื้นที่ที่แตกต่างกัน ส่งผลให้การกำหนดกิจกรรมการพัฒนาขาดความครอบคลุมและขาดการตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของประชาชนกลุ่มเป้าหมาย และ (3) การขาดความสมดุลระหว่างจำนวนกิจกรรมการพัฒนาและจำนวนเจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนที่สามารถเข้าถึงพื้นที่เพื่อการทำกิจกรรม ซึ่งยังเป็นผลสืบเนื่องให้การติดตามและประเมินผลการพัฒนา รวมทั้งการปรับปรุงแก้ไขแนวทางและวิธีการพัฒนาขาดประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : องค์กรพัฒนาเอกชน การจัดการร่วมกัน การพัฒนาอย่างยั่งยืน

Abstract

The objective of this research was to analyze the principal factors which affected the process of bolstering a targeted population's participation in an NGO's sustainable development activities in 3 sub-districts of Pan Thong district, Chonburi province, based on the concepts of co-management as well as components of the systems model. Mixed methods were applied, which were based mainly on qualitative data derived from focus groups and in-depth interview techniques, and quantitative data derived from 126 questionnaires which gathered from the targeted group of the

*อาจารย์ประจำวิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา

NGO in the 3 sub-districts. The results of this research found that there were three interrelated factors affecting the process of public participation in sustainable development, namely: (1) the conditions of the area and the dispersed settlement pattern which inhibited communication and caused inconvenience for the people in engaging in development activities supported by the NGO; (2) the diversity of settled areas caused difficulty in establishing suitable activities needed for responding to the targeted groups in diverse but specific areas, and; (3) the imbalance between development activities needed for development and the number of NGO staff led to ineffective engagement of the staff with the community for project monitoring and evaluation, as well as for the process of project improvement.

Keywords : Non-governmental organization, Co-management, Sustainable Development

บทนำ

“...Ability to make development sustainable – to ensure that it meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs” (United Nations, 2010; Ferguson, 1990; Escobar, 1995)

จากรายงานของ World Commission on Environment and Development (WCED) เรื่อง Our Common Future ได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการพัฒนาที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของคนในอนาคต (United Nations, 1987) ซึ่งถือเป็นการให้ความสำคัญกับ “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” (Sustainable Development) ขณะเดียวกัน ประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่างต่อเนื่องและกว้างขวาง ซึ่งมีความเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ “การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน” (Public Participation) ในการพัฒนาสำหรับประเทศไทยนั้น ได้เริ่มนำแนวคิดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนมาปรับใช้ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - พ.ศ. 2529) และได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งเริ่มปรากฏเด่นชัดมากขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2544) และ

ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - พ.ศ. 2549) โดยเน้นให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยใช้กลไกทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยในการพัฒนาให้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเน้นการบูรณาการแบบองค์รวม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, มปท)

จากประเด็นที่กล่าวมา “ภาคประชาชน” คือตัวจักรสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาซึ่งเกิดขึ้นในทุกระดับของสังคม โดยที่การพัฒนาดังกล่าวจะก้าวหน้ามากน้อยเพียงใดและจะยั่งยืนหรือไม่ ล้วนขึ้นอยู่กับ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในประเด็นปัญหาต่างๆ รวมทั้งการยอมรับในประเด็นปัญหาร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การกำหนดทิศทางการพัฒนาที่ชัดเจน รวมทั้งการร่วมดำเนินการและการร่วมประเมินผลและรับผิดชอบต่อการดำเนินการนั้นๆ (Cohen and Uphoff, 1981; Pearse and Stiefel, 1979) นอกจากนี้ จะสังเกตได้ว่าในช่วงหลายปีที่ผ่านมา องค์กรพัฒนาเอกชน (Non-Governmental Organizations: NGOs) ได้เข้ามา มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาซึ่งมุ่งเน้นถึงความอย่างยั่งยืน โดยผ่านกระบวนการสร้างและการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับท้องถิ่น

การเคลื่อนไหวขององค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งบทบาทในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นขององค์กรพัฒนาเอกชนในยุคปัจจุบันมีเพิ่มสูงขึ้น อันเนื่องมาจากความล้มเหลวของการพัฒนากระแสหลัก (Mainstream of Development) ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งเน้นในเชิงวัตถุและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น นำไปสู่แนวความคิดการพัฒนาทางเลือก (Alternative Development) ซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนามนุษย์อย่างเท่าเทียม มีส่วนร่วม และยั่งยืน ด้วยการใช้นโยบายการพัฒนาแบบใหม่ที่จะต้องมียุทธศาสตร์เรื่องความเสมอภาค ใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สร้างความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม และพัฒนาความอยู่ดีกินดีของประชาชน การพัฒนาทางเลือกจึงเปรียบเสมือนการพัฒนาจากระดับล่าง (Development from Below) โดยมีชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นตัวแสดงในการขับเคลื่อนการพัฒนา ซึ่งมีความแตกต่างจากการพัฒนาแบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นการพัฒนาจากระดับบน (Development from Top) โดยมีรัฐเป็นผู้ชี้้นำการพัฒนา (Pieterse, 1998) ขณะเดียวกันองค์กรพัฒนาเอกชนโดยส่วนใหญ่ได้มีความพยายามที่จะปรับแนวทางการดำเนินงานจากเดิมที่เป็นผู้ชี้้นำการพัฒนาให้กับชุมชน ไปเป็นผู้เอื้อให้เกิดกระบวนการพัฒนา โดยชุมชนต้องเข้ามามีบทบาทมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม จากการสังเกตถึงแนวทางการพัฒนาและผลจากการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในหลายพื้นที่ พบว่า การพัฒนาที่เน้นการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนโดยส่วนใหญ่แล้ว ยังขาดความต่อเนื่องและความยั่งยืนในการพัฒนา ตัวอย่างเช่น การส่งเสริมและการพัฒนากลุ่มอาชีพให้แก่ประชาชนในพื้นที่หรือวิสาหกิจชุมชน (Community Enterprise) จะดำเนินการไปได้ ก็ต่อเมื่อได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนนั้นๆ อย่างต่อเนื่อง หากองค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านั้นถอนตัวออกจากพื้นที่ การดำเนินงานของกลุ่มอาชีพหรือ

วิสาหกิจชุมชนดังกล่าวก็จะหยุดชะงักหรือสลายตัวไปในที่สุด (Creighton, 2005; Shigetomi, 2006) นอกจากนี้ ข้อมูลในระดับพื้นที่และข้อมูลจากงานวิจัยจำนวนมาก ยังสะท้อนให้เห็นว่า การรวมกลุ่มของประชาชนในชุมชนเพื่อการดำเนินงานร่วมกันในรูปแบบต่างๆ อาทิ กลุ่มอาชีพ (Occupational Groups) กลุ่มออมทรัพย์ (Savings Groups) หรือแม้แต่สหกรณ์ชุมชน (Community Co-op) ยังขาดความชัดเจนในทิศทางของการพัฒนา รวมทั้งขาดการบูรณาการความร่วมมือระหว่างกันอย่างจริงจังและต่อเนื่อง (สิทธิชัย ตันศรีสกุล, 2553; นัฐวุธ แก้วสมบัติ, 2554; ศิริวรรณ เจริญการ และคณะ, 2545)

จากประเด็นที่กล่าวมา การวิจัยนี้ได้นำเสนอผลการศึกษาวิเคราะห์เหตุปัจจัยสำคัญที่มีผลกระทบต่อการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาอย่างยั่งยืน รวมทั้งวิเคราะห์แนวทางและกระบวนการที่เป็นไปได้ในการปรับปรุงแก้ไข เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาแนวทางการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งเพื่อประโยชน์ต่อการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยภาคประชาชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

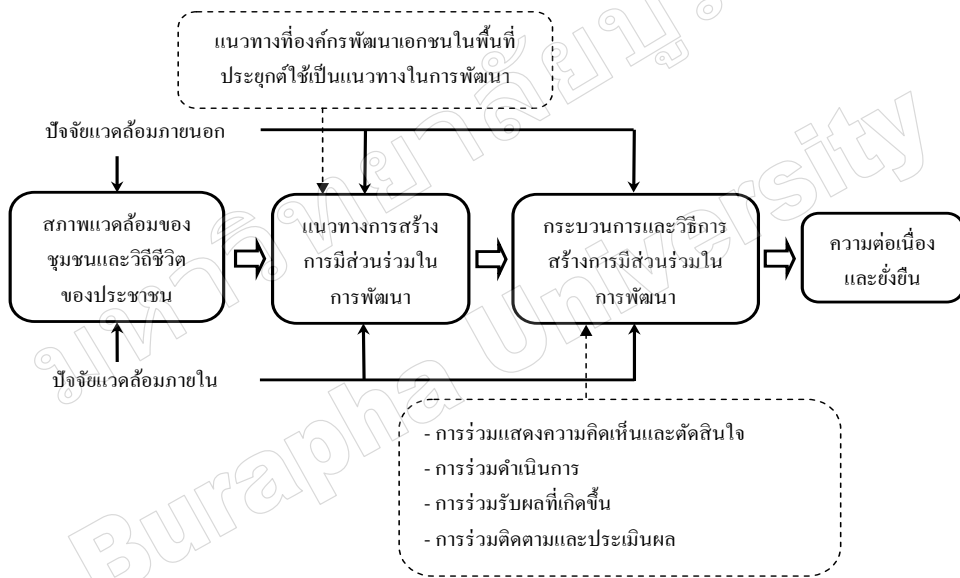
1. ศึกษาปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน
2. ศึกษาวิเคราะห์ข้อเสนอแนะสำคัญ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาแนวทางการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อเสริมสร้างและพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้ผลลัพธ์ของการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนที่เคยดำเนินการอยู่ในพื้นที่อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี เป็นกรณีศึกษา

โดยทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการร่วมกัน (Co-management) และกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วย (1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าควรจะทำอะไรและทำอย่างไร (2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามสิ่งที่ได้ตัดสินใจไว้ (3) การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน และ (4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน (Cohen and Uphoff, 1981; Pearse and Stiefel, 1979) รวมทั้งหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

(ทองโรจน์ อ่อนจันทร์, 2544; United Nations, 2002) ขณะเดียวกัน เมื่อพิจารณาในเชิงทฤษฎี ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานในด้านหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อ การดำเนินงานในอีกด้านหนึ่ง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ประยุกต์องค์ประกอบสำคัญของทฤษฎีระบบ (System Theory) (Easton, 1965; Jokela, Karlsudd and Ostlund, 2008) เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดและกระบวนการวิจัย โดยแสดงได้ตามแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยใช้กรณีศึกษาขององค์กรพัฒนาเอกชนแห่งหนึ่ง ซึ่งดำเนินงานอยู่ในหลายพื้นที่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย สำหรับพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้เจาะจงเลือกพื้นที่ดำเนินงานที่เคยผ่านกระบวนการพัฒนามาแล้ว ไม่น้อยกว่า 5 ปี แต่ยังไม่สามารถสร้างความต่อเนื่องในการพัฒนาและการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้มาเป็นกรณีศึกษา คือ พื้นที่ 3 ตำบล ในเขตอำเภอนาทอง จังหวัดชลบุรี ประกอบด้วย ตำบลหนองหงษ์ ตำบลหนองกะจะ

ตำบลมาบโป่ง ประชาชนกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนาในพื้นที่นี้ ได้รับการส่งเสริมการประกอบอาชีพเสริมแบบกลุ่มอาชีพ รวมทั้งได้รับการสนับสนุนการสร้างเครือข่ายภายในชุมชนในหลายรูปแบบ โดยเฉพาะการส่งเสริมและพัฒนาสหกรณ์ชุมชน อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้กลุ่มอาชีพและเครือข่ายต่างๆ จำนวนมาก ไม่ได้รับการพัฒนาให้มีความเข้มแข็งและได้ยุติการดำเนินการไปแล้ว ดังนั้น กลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูลที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ คือ กลุ่มประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนที่เคยทำงานอยู่ในพื้นที่นั้น

ในกระบวนการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นหลัก โดยการเก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชน จำนวน 30 คน และกลุ่มประชาชนที่เป็นสมาชิกและกรรมการของสหกรณ์ชุมชน จำนวน 8 คน และข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชน จำนวน 6 คน ประกอบกับการใช้ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) ที่ได้จากการแจกแบบสอบถามประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งใช้มาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ จำนวน 126 ชุด ซึ่งคำนวณตามสูตรของ Yamane (1960) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 เป็นข้อมูลสนับสนุนในการวิเคราะห์

ในการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์แบบสรุปอุปนัย (Analytic Induction) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) สำหรับข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก ควบคู่กับการเทียบเคียงข้อมูลเชิงปริมาณซึ่งแสดงผลเป็นจำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยการกำหนดเกณฑ์ค่าเฉลี่ยในการแปลความหมายตามแนวคิดของ บุญชม ศรีสะอาด และ บุญส่ง นิลแก้ว (2535) เพื่อทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยตามองค์ประกอบสำคัญของทฤษฎีระบบ (System Model) บนพื้นฐานแนวคิดการจัดการร่วมกัน (Co-management) โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

1. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโดยทั่วไป (Context) ครอบคลุมการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโดย

ทั่วไปของชุมชน ซึ่งอาจมีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ในการพัฒนาชุมชน หรือแม้แต่การเสริมสร้างและการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ดำเนินการ ซึ่งนับเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการวิเคราะห์ตามแนวทางของทฤษฎีระบบ และเป็นขั้นตอนสำคัญอันดับแรกที่จะต้องดำเนินการเพื่อวิเคราะห์กำหนดแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา จากการศึกษาสภาพพื้นที่ของอำเภอพานทอง โดยภาพรวม พบว่า เป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมต่อการเพาะปลูก เนื่องด้วยสภาพภูมิประเทศและแหล่งน้ำภายในพื้นที่ที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก เมื่อพิจารณาเฉพาะเจาะจงในพื้นที่ของการวิจัยครั้งนี้ พบว่า พื้นที่ดังกล่าวยังมีความเหมาะสมต่อการทำการเกษตรเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ พื้นที่ที่เป็นเป้าหมายของการวิจัยครั้งนี้ ยังมีนิคมอุตสาหกรรมตั้งอยู่ด้วย ซึ่งนับเป็นแหล่งอาชีพอีกด้านหนึ่งให้กับประชาชนในพื้นที่ โดยสามารถสะท้อนได้จากข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากแบบสอบถาม ซึ่งระบุว่า อาชีพโดยส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถาม คือ อาชีพรับจ้างทั่วไป (ร้อยละ 34.13) รองลงมา คือ พนักงานบริษัท (ร้อยละ 30.16) อาชีพเกษตรกร (ร้อยละ 21.43) และอาชีพค้าขาย (ร้อยละ 14.29) ตามลำดับ

ทั้งนี้ จากการเก็บข้อมูล พบความไม่สอดคล้องระหว่างรายได้ของครัวเรือนและจำนวนสมาชิกในครัวเรือน กล่าวคือ ครอบครัวยกของผู้ตอบแบบสอบถามโดยส่วนใหญ่ มีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ 4 คนขึ้นไป (ร้อยละ 80.95) ซึ่งบางครอบครัวมีสมาชิกมากกว่า 7 คน หากพิจารณาโดยทั่วไปแล้ว การที่ครอบครัวหนึ่งมีจำนวนสมาชิกภายในครอบครัวจำนวนมากย่อมส่งผลกระทบต่อสถานะทางการเงินของครอบครัว จากข้อมูลทางด้านรายได้ พบว่า รายได้เฉลี่ยของครอบครัวของผู้ตอบแบบสอบถามโดยส่วนใหญ่มีรายได้น้อยกว่า 20,000 บาทต่อเดือน (ร้อยละ 72.23) จากระดับรายได้ดังกล่าว ย่อมส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการพัฒนา

คุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งอาจส่งผลกระทบต่อ การเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชน นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาจากสภาพภูมิประเทศ ควบคู่กับลักษณะของการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของประชาชนที่มีการกระจายตัวอยู่ห่างกัน ซึ่งต่างจากชุมชนเมืองแล้ว ย่อมส่งผลทำให้การติดต่อสื่อสารและการเดินทางไปมาระหว่างกันเป็นไปได้ไม่สะดวกนัก อีกทั้งยังเป็นอุปสรรคต่อการสร้างเครือข่ายการพัฒนา ทั้งในระดับหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้านของแต่ละตำบล ตลอดจนส่งผลกระทบต่อ การพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชน และการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ขาดความเหนียวแน่นและต่อเนื่อง

2. การวิเคราะห์แนวทางการดำเนินงาน เน้นการวิเคราะห์แนวทางที่องค์กรพัฒนาเอกชนได้ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประชาชนกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ดำเนินการ จากการเก็บข้อมูลแผนการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนแห่งนี้ สามารถสรุปประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องได้ ดังนี้

2.1 งานด้านการพัฒนาอาชีพและรายได้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อการช่วยเหลือและส่งเสริมให้คนในชุมชนได้พัฒนาทักษะ ความรู้ ความชำนาญในการประกอบอาชีพหลักและอาชีพเสริม เพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคงยั่งยืน โดยการสนับสนุนให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้ประกอบอาชีพการเกษตรแผนใหม่ การพัฒนาทักษะฝีมือแรงงาน ตลอดจนส่งเสริมการวิเคราะห์ด้านการผลิตและการจัดการ และการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มอาชีพ หรือกลุ่มออมทรัพย์ โดยหวังให้เกิดการดำเนินงานในรูปแบบเครือข่ายอันจะนำไปสู่ธุรกิจชุมชนต่อไป

2.2 งานด้านการพัฒนาสหกรณ์ชุมชน มุ่งเน้นการสร้างและพัฒนาสหกรณ์ชุมชนให้เป็นองค์กรที่สามารถเลี้ยงตนเองได้ ผ่านกระบวนการส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะกรรมการสหกรณ์มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการสหกรณ์อย่างเป็นระบบและ

มีประสิทธิภาพ และสามารถเชื่อมโยงธุรกิจกับเครือข่ายสหกรณ์ในพื้นที่ได้ เพื่อให้สหกรณ์เกิดประสิทธิผลในการบริหารจัดการมากขึ้น และมีครัวเรือนในพื้นที่ดำเนินการสามารถเข้าถึงบริการของสหกรณ์และมีความรู้ความเข้าใจในงานสหกรณ์ รวมทั้งให้สหกรณ์เป็นแหล่งเงินทุนให้กับสมาชิก หรือเป็นองค์กรที่สามารถชี้แนะช่องทางการเข้าถึงสถาบันทางการเงินให้กับครัวเรือนและชุมชนได้

อย่างไรก็ตาม จากการเก็บข้อมูล พบว่าการเริ่มต้นดำเนินกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ ขององค์กรพัฒนาเอกชนแห่งนี้ ยังขาดการสร้างการมีส่วนร่วม หรือยังเปิดโอกาสให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนาและประชาชนในพื้นที่โดยทั่วไป ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาในระดับที่ค่อนข้างจำกัด หากพิจารณาตามหลักการแล้ว การพัฒนาจะเป็นไปได้อย่างต่อเนื่อง จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อกิจกรรมต่างๆ เหล่านั้น มีความสอดคล้องกับความเชื่อพื้นฐาน ทศนคติ ค่านิยม และคุณค่าที่สอดคล้องกับผลประโยชน์ของประชาชน (International Association for Public Participation (IAPP), 2009) ทว่าการกำหนดกิจกรรมที่ผ่านมา ยังขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนและยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนเท่าที่ควร เช่น การฝึกอบรมอาชีพเกษตรกรในกลุ่มคนที่ประกอบอาชีพอื่นเป็นหลัก ซึ่งทำให้ประชาชนกลุ่มดังกล่าวไม่มีเวลาหรือไม่เห็นความสำคัญที่จะเข้าร่วมกิจกรรมมากนัก หรือขาดการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

3. การวิเคราะห์กระบวนการดำเนินงาน (Process) ครอบคลุมการวิเคราะห์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ (1) ความครอบคลุมของโครงการและกิจกรรมในการแก้ไขปัญหาและ/หรือพัฒนา (2) ความต่อเนื่องของการดำเนินโครงการและ/หรือกิจกรรม และ (3) การมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินโครงการและ/หรือกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ เมื่อพิจารณาถึงกระบวนการและวิธีการในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนา สามารถสรุปได้ว่า เป็นการ

ดำเนินการที่เป็นไปตามหลักทฤษฎีที่กำหนดไว้โดยทั่วไป กล่าวคือ เจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนแห่งนี้ใช้วิธีการจัดประชุมกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ต่างๆ เพื่อรับฟังความต้องการและความคิดเห็นในการพัฒนา หลังจากนั้นจะดำเนินการลงพื้นที่ในแต่ละหมู่บ้านที่มีกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนาอาศัยอยู่ เพื่อทำการถ่ายทอดและฝึกอบรมแนวทางการประกอบอาชีพเสริมให้กับกลุ่มเป้าหมาย พร้อมทั้งสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ และเงินทุนเริ่มต้นให้กับกลุ่มเป้าหมายดังกล่าว โดยจะมีการติดตามความก้าวหน้า ปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินงานเป็นระยะ

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลผลการดำเนินงานได้สะท้อนไปในทิศทางที่ตรงกันข้ามกับผลที่คาดหวัง โดยสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ประเด็นข้อจำกัดสำคัญของการพัฒนา

ตัวอย่างผลลัพธ์ที่ได้จากแบบสอบถาม	\bar{x}	Standard Deviation (S.D.)	แปลความหมาย
1. การรับทราบข่าวสารการจัดฝึกอบรมความรู้และทักษะวิชาชีพ	3.02	1.07	ปานกลาง
2. การได้รับโอกาสในการให้ข้อเสนอแนะในการจัดฝึกอบรมความรู้และทักษะวิชาชีพ	2.43	1.30	น้อย
3. การได้รับแจ้งข่าวสารเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมต่างๆ ของสหกรณ์ชุมชน	2.75	1.18	ปานกลาง
4. การได้รับความช่วยเหลือจากสหกรณ์ชุมชน	2.37	1.30	น้อย

นอกจากนี้ จากการสนทนากลุ่มประชาชนและการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ พบว่า แม้การส่งเสริมอาชีพและรายได้จะเป็นประโยชน์กับประชาชนในพื้นที่ ทว่าเจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนแห่งนี้ยังขาดการเข้าถึงประชาชน เพื่อการพัฒนาหรือเพื่อการแก้ไขปัญหาต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน สหกรณ์ชุมชนที่องค์กรพัฒนาเอกชนแห่งนี้จัดตั้งขึ้น ยังไม่สามารถให้บริการประชาชนได้อย่างทั่วถึงตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชน ยังระบุว่า แม้เจ้าหน้าที่จะพยายาม

3.1 การร่วมแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจ ข้อมูลจากแบบสอบถามทั้งในส่วนของการพัฒนาอาชีพเพื่อการสร้างรายได้เสริมและการส่งเสริมสหกรณ์ชุมชนพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนายังอยู่ในระดับที่ค่อนข้างจำกัด โดยเฉพาะในส่วนของ การพัฒนาอาชีพ ข้อค้นพบที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การสื่อสารและการประชาสัมพันธ์บอกข่าวกิจกรรมยังไม่ครอบคลุมทั่วถึงประชาชนกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนาที่อาศัยกระจายตัวอยู่ในพื้นที่เป้าหมายของการดำเนินการ โดยแสดงตัวอย่างผลลัพธ์ที่ได้จากแบบสอบถาม ดังตารางที่ 1

ส่งเสริมและสนับสนุนช่องทางการพัฒนาอาชีพและรายได้ให้กับประชาชนกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนา ทว่าความหลากหลายของสภาพแวดล้อมในพื้นที่ทำให้แนวทางการส่งเสริมมีความแตกต่างกันออกไป ประกอบกับข้อจำกัดทางด้านเวลาในการที่ประชาชนจะเข้าร่วมในการแสดงความคิดเห็น ทำให้การกำหนดแนวทางการพัฒนาเป็นไปด้วยความยากลำบาก

3.2 การร่วมดำเนินการ จากการสนทนากลุ่ม พบว่า มีประชาชนกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนาเพียงบางส่วนเท่านั้นที่เข้าไปมีส่วนร่วมในกลุ่มอาชีพ

โดยให้เหตุผลว่าเป็นเพราะอาชีพที่ทำอยู่ ทำให้ไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มได้ ข้อมูลดังกล่าวนี้ยังสอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม กล่าวคือ ผู้ตอบแบบสอบถามโดยส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ตนเองเข้าไปมีส่วนร่วมหรือได้รับโอกาสให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะการจัดฝึกอบรมความรู้และการพัฒนาทักษะวิชาชีพในระดับที่ค่อนข้างจำกัด อีกทั้งได้เข้าร่วมกิจกรรมการฝึกอบรมความรู้และพัฒนาทักษะวิชาชีพค่อนข้างน้อย เมื่อสอบถามในเรื่องของการเข้าเป็นสมาชิกของสหกรณ์ชุมชนหรือร่วมกิจกรรมกับสหกรณ์ชุมชน พบว่า ประชากรกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนาเพียงบางส่วนเท่านั้น ที่เป็นสมาชิกของสหกรณ์ ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากปัจจัยสำคัญ 4 ประการ คือ (1) ลักษณะของการประกอบอาชีพที่ทำให้ไม่มีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม หรือแม้แต่การเข้าเป็นสมาชิกของสหกรณ์ (2) ระยะทางระหว่างที่อยู่อาศัยกับที่ตั้งของสหกรณ์ซึ่งมีความห่างไกล เนื่องจากการกระจายตัวของการตั้งบ้านเรือน (3) การขาดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานและประโยชน์จากการเป็นสมาชิกสหกรณ์ และ (4) ความเชื่อมั่นในการดำเนินงานของสหกรณ์ ในขณะเดียวกัน เนื่องด้วยจำนวนเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์ที่มีจำนวนน้อย จึงทำให้ขาดบุคลากรในการติดต่อประสานงานกับประชาชนในพื้นที่ ทั้งที่เป็นประชาชนกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนและประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบ

3.3 การร่วมรับผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน พบว่า ประชาชนกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนา และประชาชนโดยทั่วไปที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ให้ความเห็นว่า กิจกรรมต่างๆ ที่องค์กรพัฒนาเอกชนแห่งนี้จัดขึ้นเป็นประโยชน์สำหรับการประกอบอาชีพและการสร้างรายได้เสริม เมื่อพิจารณาถึงข้อมูลทั้งจากแบบสอบถามและการสนทนากลุ่ม ได้สะท้อนไปในทิศทางเดียวกันว่า ประชาชนกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนาส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ความรู้และทักษะวิชาชีพที่ได้รับจากการ

ฝึกอบรมเป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ ในขณะที่ผู้ตอบแบบสอบถามอีกจำนวนหนึ่งตอบว่า ได้นำความรู้และทักษะวิชาชีพจากการฝึกอบรมไปใช้ประโยชน์จริงในทางปฏิบัติ

3.4 การร่วมติดตามและประเมินผล ในส่วนของการร่วมประเมินผลนั้น พบว่า ในส่วนของกิจกรรมการดำเนินงานในด้านการพัฒนาอาชีพและรายได้ รวมทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการออมของครัวเรือน ยังไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนา เข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผล แต่จะมีเพียงแค่การดำเนินงานของสหกรณ์ชุมชนเท่านั้น ที่คณะกรรมการสหกรณ์ได้เปิดโอกาสให้สมาชิก ทั้งที่เป็นประชาชนกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนแห่งนี้ และประชาชนโดยทั่วไปที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการรับรู้ผลการดำเนินงาน ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานได้

อภิปรายผล

จากสรุปผลการวิจัย จะสังเกตได้ว่า การกำหนดแนวคิด แนวทาง และวิธีการในการพัฒนาชุมชนขององค์กรพัฒนาเอกชนแห่งนี้ เป็นไปตามหลักทฤษฎีการพัฒนาโดยทั่วไป ซึ่งถ้าหากดำเนินการได้ตามกระบวนการที่กำหนดไว้ทั้งหมด ก็สามารถคาดหวังได้ว่า ผลการดำเนินงานจะประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติจริง กลับพบว่าไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยสำคัญที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน 3 ประการ ดังนี้

(1) สภาพพื้นที่และการตั้งถิ่นฐาน

แม้ว่าองค์กรพัฒนาเอกชนแห่งนี้ จะดำเนินการวิเคราะห์สภาพวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งทำการวิเคราะห์สภาพพื้นที่โดยทั่วไปแล้วก็ตาม ทว่าพื้นที่และการตั้งถิ่นฐานของประชาชนในพื้นที่มีลักษณะที่ค่อนข้างกระจายตัวอยู่ห่างกัน ซึ่งโดยพื้นฐาน

แล้วจะเป็นอุปสรรคต่อการรวมกลุ่มคนเพื่อทำกิจกรรม ใดอย่างหนึ่ง ในกรณีเช่นนี้ อาจเทียบเคียงได้กับ แนวคิดของ ประเวศ วะสี (2535) ที่กล่าวว่า องค์กร ชุมชนเกิดขึ้นโดยกระบวนการที่คนในชุมชนมาประชุม ปรึกษาหารือกันซ้ำแล้วซ้ำอีก จนปรากฏตัวผู้นำตาม ธรรมชาติ เกิดการจัดการองค์กรที่มีการวิเคราะห์ปัญหา การวินิจฉัยปัญหา วิเคราะห์ทางเลือกและตัดสินใจทาง เลือกได้ถูกต้อง

ดังนั้น เมื่อการที่ประชาชนในพื้นที่อาศัยกระจาย ตัวห่างกัน ประกอบกับเงื่อนไขทางด้านการประกอบ อาชีพ ซึ่งทำให้ไม่มีเวลาเพียงพอที่จะเข้าร่วมในกิจกรรม ของชุมชนหรือขององค์กรพัฒนาเอกชนแห่งนี้แล้ว ก็ย่อม จะทำให้การพัฒนา หรืออย่างน้อยที่สุดก็คือการร่วมแสดง ความต้องการและความคิดเห็นในกิจกรรมการพัฒนา เป็นไปได้ด้วยความยากลำบากและขาดความต่อเนื่อง จากประเด็นดังกล่าว ยังมีความสอดคล้องกับสรุปผลการ วิจัยของ สิทธิชัย ตันศรีสกุล (2553) ซึ่งได้ทำการศึกษา เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณี ศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม โดยพบว่า ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาชุมชนให้ เกิดความยั่งยืนประการหนึ่ง คือ การขาดการมีส่วนร่วม อย่างต่อเนื่องและการขาดการประสานความร่วมมือกัน อย่างจริงจัง

นอกจากนี้ งานวิจัยเรื่อง “ความล้มเหลวของ กลุ่ม องค์กร สถาบันเกษตรกร” ของ นัฐวธ แก้วสมบัติ (2554) ซึ่งเน้นศึกษาถึงศักยภาพในการพัฒนาและ ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาองค์กรชุมชนทาง ด้าน การเกษตร ยังได้ระบุถึงปัญหาที่สำคัญของการพัฒนา ให้เกิดความยั่งยืนในลักษณะเดียวกัน คือ การขาดความ เห็นยวแน่นภายในกลุ่มและการขาดการสร้างเสริม เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ดังนั้น แม้ว่าข้อมูลในพื้นที่จะระบุว่า ประชาชนโดยส่วนใหญ่เห็นว่ากิจกรรมขององค์กรพัฒนา เอกชนแห่งนี้ เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทว่าข้อมูลที่ปรากฏ สะท้อนให้เห็นว่า เป็นเพียงการกล่าว

ถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากกิจกรรมที่จัดขึ้น มากกว่าที่จะ เป็นความต่อเนื่องของการพัฒนาตามวัตถุประสงค์ของ กิจกรรมนั้น ๆ

(2) การตั้งถิ่นฐานและการกำหนดกิจกรรม

การตั้งถิ่นฐานและการกำหนดกิจกรรมการ พัฒนา เป็นอีกหนึ่งปัญหาสำคัญที่ค้นพบจากการวิจัย กล่าวคือ เนื่องด้วยการตั้งถิ่นฐานในแต่ละพื้นที่ซึ่งมี ภูมิประเทศที่ค่อนข้างแตกต่างกันออกไป ประกอบกับ ความแตกต่างของอาชีพหลักที่แต่ละครัวเรือนดำเนิน การอยู่ ทำให้ความต้องการในการพัฒนามีความแตก ต่างหลากหลายด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลชี้ให้ เห็นว่า การกำหนดกิจกรรมการพัฒนายังไม่มีความหลาก หลายเท่าที่ควร อีกทั้งกิจกรรมที่กำหนดขึ้นโดยส่วนใหญ่ มาจากความต้องการของกลุ่มประชาชนเพียงบางกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับที่ตั้ง ของสำนักงานขององค์กรพัฒนาเอกชน หรือกลุ่มคนที่ อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่เจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชน สามารถเข้าถึงได้ง่าย ซึ่งเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับแนวคิดการ พัฒนาทางเลือก (Alternative Development) ซึ่งเน้น การพัฒนาจากระดับล่างโดยมีชุมชนและองค์กรพัฒนา เอกชนเป็นตัวแสดงสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา (Pieterse, 1998) ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า กิจกรรมที่ กำหนดเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) โดยไม่รู้ความต้องการของประชาชนที่ แน่ชัด ซึ่งทำให้การกำหนดกิจกรรมการพัฒนาไม่สามารถ ตอบสนองต่อความต้องการโดยรวมได้อย่างแท้จริง (จินตนา สุจันันท์, 2549)

(3) การกำหนดกิจกรรมการพัฒนาและการ จัดวางเจ้าหน้าที่เพื่อดำเนินการ

จากข้อมูลที่สรุป พบว่า นอกเหนือจากปัญหา การเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางองค์กรพัฒนาเอกชนแห่ง นี้จัดขึ้นแล้ว ยังพบปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การขาดความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมอันเนื่อง มาจากจำนวนเจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ไม่

สามารถเข้าถึงพื้นที่ต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง อันเป็นผลมาจากการกระจายตัวของการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนตามที่ได้อภิปรายไปแล้วข้างต้น ปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อติดตามและประเมินผลการส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ ในพื้นที่ และทำให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนาขาดความสนใจที่จะพัฒนาตามแนวทางที่องค์กรพัฒนาเอกชนแห่งนี้ได้กำหนดไว้

ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงและพัฒนา

ปัญหาที่ค้นพบจากงานวิจัย เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อเกี่ยวเนื่องกันและทำให้การพัฒนาขาดความต่อเนื่องและยั่งยืน การพัฒนาชุมชนโดยขาดการคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศและการกระจายตัวของการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ย่อมส่งผลกระทบต่อการกำหนดกิจกรรมการพัฒนา และการผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมใน

กิจกรรมการพัฒนา ด้วยเหตุนี้ องค์กรพัฒนาเอกชนจึงควรมีการนำแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ข้อมูลทางด้านภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะภูมิศาสตร์ประชากร (Human Geography) และภูมิศาสตร์เศรษฐกิจ (Economic Geography) เข้ามาปรับประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์และออกแบบแนวทางการพัฒนา ซึ่งจะ เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์สภาพวิถีชีวิต อาชีพ และความจำเป็นในการพัฒนาในด้านต่างๆ อีกทั้งยังจะเป็นประโยชน์สำหรับการวิเคราะห์จำนวนเจ้าหน้าที่ที่จะดำเนินการในพื้นที่ให้มีความสอดคล้องกับจำนวนประชากรกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนาและการกระจายตัวของประชากรกลุ่มดังกล่าว นอกจากนี้ องค์กรพัฒนาเอกชน ควรเพิ่มการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ทั้งกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนในพื้นที่ดำเนินการ เพื่อเป็นกลไกแบบคู่ขนานในการพัฒนาชุมชน และเพื่อลดความซ้ำซ้อนในการดำเนินการ

เอกสารอ้างอิง

- จินตนา สุขจรรย์. (2549). *การศึกษาและการพัฒนาชุมชน*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทองโรจน์ อ่อนจันทร์. (2544). *โลกาภิวัตน์ สิ่งแวดล้อม และการพัฒนาแบบยั่งยืน*. รายงานการสัมมนา เรื่อง “โลกาภิวัตน์กับทิศทางการต่างประเทศของไทย”. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและกระทรวงการต่างประเทศ, 10-11 เมษายน พ.ศ. 2544
- นัฐวธ แก้วสมบัติ. (2554). *ความล้มเหลวของกลุ่ม องค์กร สถาบันเกษตรกร*. สมุทรสงคราม: สำนักงานเกษตรจังหวัดสมุทรสงคราม.
- บุญชม ศรีสะอาด และบุญส่ง นิลแก้ว. (2535). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 6). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ประเวศ วะสี. (2535). *การพัฒนาพลังสร้างสรรค์ขององค์กร (วิธีแก้ปัญหายากและสลบซับซ้อน)*. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- ศิริวรรณ เจนการ, ศรีสกุล บุญยศักดิ์, ประจักษ์ ยกย่อง, อัญชัญ แกมเชย และภัทรพล มนูญญา. (2545). *โครงการพลังแผ่นดิน: กรณีศึกษาด้านธุรกิจชุมชน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพัฒนาไท.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549)*. สืบค้นเมื่อ 16 มกราคม พ.ศ. 2557 จาก <http://hrd.obec.go.th/book/1/03.pdf>

- สิทธิชัย ดันศรีสกุล. (2553). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารช่อพะยอม*, 21, 51 - 68.
- Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1981). *Rural Development Participation: Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation*. Rural Development Committee Center for International Studies, Cornell University.
- Creighton, J. L. (2005). *The Public Participation Handbook: Making Better Decisions through Citizen Involvement*. San Francisco: Jossey Bass.
- Easton, D. (1965). *A System Analysis of Political Life*. New York: Wiley.
- Escobar, A. (1995). Power and Visibility: Tale of Peasant, Women and the Environment. In *Encountering Development: the Making and Unmaking of the Third World*. New Jersey: Princeton University Press.
- Ferguson, J. (1990). *The Anti-politics Machine: "Development," Depoliticization, and Bureaucratic Power in Lesitho*. Cambridge: Cambridge University Press.
- International Association for Public Participation (2009). *IAPs Spectrum of Public Participation*. Retrieved January 14, 2013, from <http://www.sparc.bc.ca/1ap2-spectrum-of-public-engagement>
- Jokela, P., Karlsudd, P., & Ostlund, M. (2008). Theory, Method and Tools for Evaluation Using a System-based Approach. *The Electronic Journal Information Systems Evaluation*, 11(3), 197-212.
- Pearse, A. C., & Stiefel, M. (1979). *Inquiry into Participation: A Research Approach*. Geneva: United Nations Research Institute for Social Development.
- Pieterse, J. N. (1998). My Paradigm or Yours? Alternative Development, Post-Development, Reflective Development. *Development and Change*, 29, 343 - 373.
- Shigetomi, S. (2006). *Organizational Capability of Local Societies in Rural Development: A Comparative Study of Microfinance Organizations in Thailand and the Philippines* [IDE Discussion Papers, No.47]. Institute of Developing Economies, Japan External Trade Organization, Japan.
- United Nations (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. New York: United Nations.
- _____. (2002). *United Nations Decade of Education for Sustainable Development*. General Assembly, United Nations.
- _____. (2010). *Sustainable Development: From Brundtland to Rio 2012* (Background Paper). New York: United Nations.
- Yamane, T. (1960). *Statistics: An Introductory Analysis*. Singapore, Harper International Edition.